

Caplletra 37 (Tardor 2004)

Diccionari Ballesta de Gramàtica Generativa, Monografia del *Catalan Journal of Linguistics*, Servei de Publicacions de la UAB, Bellaterra, 2004.*

Tot i que sonarà a clixé, se'm fa força difícil mirar de presentar de manera abreujada les diferents característiques del *Diccionari Ballesta de Gramàtica Generativa* de Xavier Villalba (DBGG), que van des d'una codificació laboriosa de l'aparell tècnic que la gramàtica generativa ha anat gestant en els seus gairebé cinquanta anys de vida fins a una estructura accessible i manejable, passant per una continuació fluida i respectuosa —gairebé antihiàtica— de la tasca encetada per en Joan-Manuel Ballesta ara fa més de deu anys.

Abans de començar a revisar el DBGG, però, crec que cal destacar, per sobre de qualsevol altre aspecte, la pertinència d'obres d'aquest tipus en el panorama lingüístic actual. Només cal fer un cop d'ull als canvis teòrics i terminològics dins el marc generatiu per adonar-se que aquest corrent lingüístic, caracteritzat, entre altres coses, pel seu dinamisme (fet que sovint ha suscitat crítiques sense massa fonament), necessita un impuls bibliogràfic com el que pretén el DBGG. És en un escenari com aquest on les següents paraules de Chomsky prenen sentit:

Dins l'estudi de la gramàtica generativa hi ha hagut molts canvis i diferències d'opinió; sovint s'ha tornat a idees que havien estat abandonades i que s'han reconstruït des d'un punt de vista diferent. Evidentment, això és un fenomen que indica que aquesta disciplina és viva, malgrat que a vegades, sorprenentment, s'ha interpretat com si fos una deficiència important. Chomsky (1986: 13)

Certament, els canvis que ha experimentat el generativisme en els darrers dotze o tretze anys amb el desenvolupament de l'anomenat *Programa Minimista* han estat acompanyats d'una profunda revisió de les diferents eines d'anàlisi i terminologia pertanyents a estadis anteriors, sovint provocant-ne l'eliminació (en el domini de la sintaxi, resulta especialment destacable la desaparició de l'ubic mecanisme de *recció*, autèntica franquícia del model preminimista de *Recció i Lligam*). Aquests canvis, lluny de modificar l'essència filosòfica o teòrica del generativisme, l'han refermada, permetent-

* Vull agrair a la Dra. Gemma Rigau el seu suport, ajuda i paciència durant el desenvolupament d'aquesta ressenya. Aquest treball ha estat possible gràcies als ajuts del MCyT i FEDER (BFF2003-08364-C02-02) i de la Generalitat de Catalunya (2001SGR00150).

nos de plantejar qüestions que fins al moment eren inimaginables, i no només en lingüística teòrica, sinó en qualsevol altra disciplina científica. Si ens centrem en la part terminològica, és cert que el minimalisme ha donat peu a l'incorporació de nous termes, alguns dels quals són només noves fórmules de designar nocions antigues (aquest és el cas de les *fases*, contrapartides minimalistes dels antics *cicles* o *barreres*), mentre que d'altres constitueixen novetats genuïnes (com les operacions de *fusió* i *concordança*, o el sistema de comprovació de trets articulat al voltant de *sondes* i *metes*).

En aquest context, el DBGG sorgeix com un intent de disposar i actualitzar el total de la nomenclatura generativista, però crec que no és només això, ja que, per factors exògens, també sembla veure's obligat a omplir el buit bibliogràfic dels últims anys. Com que aquesta és la impressió que tinc, en aquesta ressenya, doncs, miraré de parlar, a més a més dels aspectes substantius del DBGG (és a dir, els que legitimen que aquestes quatre ratlles apareguin en un apartat de ressenyes), d'aquells que trascendeixen allò lexicogràfic, i precisament començaré pels segons.

1. DOS DICCIONARIS, UN PROJECTE COMÚ

El DBGG de Xavier Villaba inaugura la sèrie de monografies dels *Catalan Journals of Linguistics*, i ho fa reprenent el projecte del *Diccionari de gramàtica generativo-transformacional* (DGGT) de Joan-Manuel Ballesta, el qual, tot i veure's sotmès a una profunda actualització, ha vist respectats els seus objectius principals: d'una banda, constituir una obra normalitzadora, capaç d'establir un llistat dels termes del generativisme en català i, de l'altra, servir de manual de consulta per als estudiants (i investigadors) d'àmbit universitari. Em sembla que tots dos objectius estan vinculats, d'una manera o una altra, amb el vacil·lant grau d'implantació que els estudis generativistes ha tingut dintre de les nostres fronteres, com s'assenyala a Brucart (2000). Aquest lingüista fa notar que, tot i tenir una ràpida rebuda als anys setanta i disposar actualment de focus estables d'investigació (els de Barcelona, Madrid i el País Basc, principalment), el generativisme va patir un lleu retrocés en el panorama lingüístic peninsular coincidint amb els canvis que van donar lloc, ara fa més de vint anys, al marc de recerca actual: el model de *Principis i Paràmetres* (cf. Chomsky (1981), Chomsky (1995: cap. 1)). Aquests fets, juntament amb l'orfenesa tant d'una obra que, com la dels diccionaris Ballesta, hagi permès l'ús d'un vocabulari comú com d'un manual teòric acceptat de manera unànime, augmenten el valor dels esforços invertits en el DBGG. Quant al segon objectiu (i.e., servir de manual per a estudiants i investigadors), trobo que també en aquest sentit era imperatiu poder disposar d'un

treball d'aquestes característiques, atès que, deixant de banda la traducció catalana de Chomsky (1995), el minimisme, que jo sàpiga, ha tingut un ressò bibliogràfic pràcticament clandestí. Però aquesta és una situació que tampoc no és nova a nivell peninsular, on, mentre esperem amb impaciència el manual Eguren i Fernández-Soriano (2004), han estat comptades excepcions els Demonte (1989), Longa i Lorenzo (1995) i Ramos (1992), juntament amb el ja clàssic Hernanz i Brucart (1987), encara que la millor referència d'introducció al generativisme continua essent, avui dia, la traducció per part del Grup de Gramàtica Teòrica de la Universitat Autònoma de Barcelona del manual de la Liliane Haegeman (cf. Haegeman (1991)). Tenint això en compte, és evident que els estudiants i investigadors necessitaven (és a dir, necessitàvem) urgentment tenir accés a una obra dins la qual, a més a més de trobar la traducció dels termes que apareixen en la bibliografia anglesa (i estic parlant, sense exagerar, del 99,9% del total, entre manuals, articles i revistes especialitzades), disposéssim d'una definició acurada que, en molts dels casos, es veïés complementada amb un resum de les diferents versions o propostes que sobre una mateixa operació o mecanisme concret han anat apareixent al mercat. En són un bon exemple les nocions de *c-comandament* o *materialització*, que han sofert modificacions i debats molt interessants en els últims anys.

2. L'ESTRUCTURA INTERNA DEL DBGG

En relació als aspectes arquitectònics i substantius, el DBGG no només constitueix una mera ampliació del nombre d'entrades respecte al diccionari original (que també ho és, perquè s'ha passat de les 774 de l'original a 1016 —aproximadament un 37% d'increment), sinó que és una versió que revisa i engreixa el cabal lèxic generativista, incorporant, en morfosintaxi, la terminologia del *Programa Minimista* estrictament parlant (cf. Chomsky (1995; 2000), bàsicament) i la *Morfologia Distribuïda* (cf. Halle i Marantz (1993)), i, en fonologia, la de la *Teoria de la Optimitat*¹ (cf. Prince i Smolensky (1993) i Kager (1999)), sense oblidar-se de termes provinents de la semàntica formal, que, *stricto sensu*, no han pertangut al generativisme més ortodoxe, però que s'hi ha vinculat gràcies al contacte, entre altres, amb la tradició semantista que es desenvolupa al cercle de la Universitat de Massachusetts a Amherst (Boston). Així doncs, el lector hi trobarà, juntament amb termes de tota la vida com *recció*, *categoria*

1. Si bé és cert que el marc de la optimitat s'ha circumscrit de manera preferent al domini de la fonologia, hi ha hagut estudis que han mirat d'aplicar aquest marc teòric a fenòmens sintàctics (cf. Barbosa *et al.* (1998)).

buida o *abast*, herència del generativisme dels anys setanta i vuitanta, gran part de la terminologia minimalista. No obstant això, s'hi troben a faltar algunes nocions pertanyents tant a models preminimalistes (e.g., *estructura argumental* (cf. Chomsky (1981), Hale i Keyser (2002), Mateu (2002)) o *criteri* (cf. Rizzi (1997))), com al minimalisme d'última hora (e.g., la distinció entre *fase forta* i *fase feble* (cf. Chomsky (2001; 2004)), les varietats de *fusió* (*merge*) que Chomsky etiqueta *set-merge* i *pair-merge* (cf. Chomsky (2000; 2001; 2004)), l'operació de *tucking-in* (cf. Richards (1997)), o el *sideward movement* (cf. Nunes (2001; 2004)). En relació a les últimes nocions, les més recents, s'ha de dir que són aspectes de la teoria que estan suscitant molta polèmica i bibliografia, i sobre els quals no hi ha encara un consens general. Perquè se'n facin una idea: Chomsky (2000; 2001) defensava que les *fases fortes* eren SV—sintagma verbal— i SC —sintagma complementador—, però en els últims manuscrits i xerrades ha especulat que també SD —sintagma determinant— pot ser *fase forta*, i tot això sense parlar dels autors que han defensat, de manera raonada, que tant ST —sintagma (de) temps— (cf. Uriagereka (2002)) com qualsevol tipus d'operació sintàctica és fase (cf. Epstein i Seely (2002)).

A nivell estructural i funcional, la novetat més important del DBGG en relació amb el seu antecessor és l'adopció d'una macroestructura doble, on les formes derivades (com *dislocar a l'esquerra amb clític* i *dislocat a l'esquerra amb clític*) apareixen a continuació de la primitiva (en aquest cas, *dislocació a l'esquerra amb clític*), eliminant les monòtones definicions de tipus morfosemàntic “acció i efecte de X” o “pertanyent o relatiu a Y”, desproveïdes de cap tipus d'informació lèxica rellevant. També hi han hagut modificacions encertades en l'ordenació de les entrades, que ignoren determinats prefixos, com la “c” de “c-comandament” o la “l” de “L-Related”, sense que això tingui repercussions en el format dels termes anglesos a l'índex, amb la qual cosa el lector pot anar-hi a buscar tranquil·lament “c-command”, “L-Related position” o “G-marking” per les lletres que encapçalen aquests termes: la ce, la ela i la ge, respectivament.

Pel que fa al contingut de cadascun dels lemes, han sofert modificacions que afavoreixen una lectura amena, sense deixar de banda una descripció acurada i senzilla (si la contradicció és admissible), que intenta equilibrar els components teòric i empíric, imprescindibles perquè una noció sigui entesa amb facilitat. Així, en un elevat nombre d'entrades s'aporten exemples, com ara de *paper temàtic de causa*, de l'oposició crucial entre *categoria* i *segment*, o de *predicat individual*. Sens dubte, trobo que un aspecte remarcable del DBGG (que en aquest sentit és més que un simple diccionari, literalment) és el fet que bastants de les entrades recullen els debats que hi ha hagut a la bibliografia sobre determinats aspectes, operacions o mecanismes, o sobre si actualment n'hi ha més d'una proposta. Un bon exemple n'és la noció de *materialització*

(*spell-out*), que ha passat de ser una regla o operació (això depèn dels autors) que opera en un únic punt de la derivació (com succeïa al primer minimalisme (el de Chomsky (1995)) a una que pot aplicar-se tantes vegades com sigui necessari, ja sigui per motius de convergència fonològica (aquesta és la idea defensada per Uriagereka (1999)), ja sigui per criteris d'economia computacional (aquest és el principal argument de Chomsky (2001; 2004)). Òbviament, aquesta organització interna de les entrades —interessant i atractiva per al lector especialitzat— és arriscada, ja que té com a conseqüència directa afavorir asimetries, segurament resultat de la mateixa dinàmica d'un programa de recerca científica com el generativisme, on algunes nocions tècniques queden injustament preterides, si les comparem amb altres.

No em queda res més a dir sobre els aspectes purament objectius del DBGG, però no puc tancar aquesta ressenya sense fer una reflexió de caire més personal. En Xavier Villalba conclou la introducció del DBGG amb unes línies que barregen el desànim lúcid amb la perseverància sisífica (si la contradicció és admissible):

El tombant del mil·lenni ha marcat un punt trascendental no tan sols en el desenvolupament de la gramàtica generativa, sinó també, desgraciadament, en la precària situació de la llengua catalana i en la trajectòria dels estudis humanístics en general i dels lingüístics en particular. Davant d'aquesta situació de crisi —això és, de canvi—, el desànim pot dur a pensar que aquesta obra és necessàriament el fruit d'un esforç inútil —un pensament que no negaré que alguna vegada m'ha voltat pel cap. Sense ànim de convèncer ningú del contrari ni de caure en un elogi de voluntarisme, simplement voldria expressar que mantinc l'esperança d'haver pogut contribuir a empènyer el carro de la gramàtica generativa en llengua catalana una mica més enllà d'on el va haver de deixar en Joan-Manuel Ballesta. (DBGG: 15).

Com Sísif, en Xavier Villalba sempre ha insistit a empènyer el carro de la gramàtica generativa una vegada i una altra (i aquesta no és pas una tasca fàcil, per diversos motius que no vénen al cas), sense importar-li haver de tornar a la casella de sortida i tornar a començar. Encara ens queda molt camí per recórrer fins que no s'aconsegueixi que els estudis estrictament lingüístics (o biolingüístics, millor dit) ocupin el lloc que els correspon per dret. Tot això és cert, però no és menys cert que en queda menys gràcies a en Xavier Villalba i el seu DBGG.

ÀNGEL J. GALLEGO
Universitat Autònoma de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BARBOSA, P. *et al.* (1998): *Is the Best Good Enough? Optimality and Competition in Syntax*, Cambridge (Mass.): The MIT Press.
- BRUCART, J. M. (1986): «Algunes reflexions sobre l'evolució de la gramàtica generativa», *Els Marges* 33, pp. 27-76.
- (2000): «25 años de Sintaxis española», dins BARGALLÓ, M. i GARRIGA, C. eds., *25 años de investigación en la lengua española*, Tarragona, Universitat Rovira i Virgili, pp. 111-188.
- CHOMSKY, N. (1981): *Lectures on Government and Binding*, Dordrecht, Foris.
- (1986): *Knowledge of Language: Its Nature, Origins and Use*, New York, Praeger.
- (1995): *The Minimalist Program*, Cambridge (Mass.), The MIT Press. [Traducció catalana d'Anna Gavarró, Josep Quer, Joana Rosselló i Jaume Solà: *El programa minimalista. Els escrits de Chomsky*, Barcelona, Ariel (1998)]
- (2000): «Minimalist Inquiries: The Framework», dins MARTIN, R., MICHAELS, D. i URIAGEREKA, J. eds., *Step by Step. Essays on Minimalist Syntax in Honour of Howard Lasnik*, Cambridge (Mass.), The MIT Press, pp. 89-155.
- (2001): «Derivation by Phase», dins KENSTOWICZ, M. ed., *Ken Hale: A Life in Language*, Cambridge, The MIT Press, pp. 1-52.
- (2004): «Beyond Explanatory Adequacy», dins BELLETTI, A. ed., *Structures and Beyond. The Cartography of Syntactic Structures*, Oxford, Oxford University Press, vol. 3.
- DEMONTÉ, V. (1989): *Teoría sintáctica: de las estructuras a la rección*, Madrid, Síntesis.
- EGUREN, L. i FERNÁNDEZ-SORIANO, O. (2004): *Introducción a una sintaxis minimalista*, Madrid, Gredos.
- EPSTEIN, S. i HORNSTEIN, N. (1999): *Working Minimalism*, Cambridge (Mass.), The MIT Press.
- EPSTEIN, S. i SEELY, T. (2002): «Rule Applications as Cycles in a Level-free Syntax», dins EPSTEIN, S. i SEELY, T. eds., *Derivation and Explanation in the Minimalist Program*, Malden (Mass.), Blackwell, pp. 65-89.
- HAEGEMAN, L. (1991): *Introduction to Government and Binding Theory*, Oxford, Blackwell. [Traducció catalana del Grup de Gramàtica Teòrica de la Universitat Autònoma de Barcelona, *Teoria de la recció i del lligam. Introducció a la sintaxi generativa*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana (1993)]

- HALE, K. i KEYSER, S. J. (2002): *Prolegomenon to a Theory of Argument Structure*, Cambridge (Mass.), The MIT Press.
- HALLE, M. i MARANTZ, A. (1993): «Distributed Morphology and the Pieces of Inflection», dins HALE, K. & KEYSER, S. J. eds., *The View from the Building 20. Essays in Linguistics in Honor of Sylvain Bromberger*, Cambridge (Mass.), The MIT Press, pp. 111-176.
- HERNANZ, Ma. Ll. i BRUCART, J. M. (1987): *La sintaxis. 1. Principios teóricos. La oración simple*, Barcelona, Crítica.
- KAGER, R. (1999): *Optimality Theory*, Cambridge, Cambridge University Press.
- LONGA, V. i LORENZO, G. (1996): *Introducción a la sintaxis generativa*, Madrid, Alianza.
- MATEU, J. (2002): *Argument Structure: Relational construal at the Syntax-Semantic Interface*, Tesi doctoral, UAB.
- NUNES, J. (2001): «Sideward Movement», *Linguistic Inquiry* 32.2, pp. 304-344.
- (2004): *Linearization of Chains and Sideward Movement*, Cambridge (Mass.), The MIT Press.
- PRINCE, A. i SMOLENSKY, P. (1993): «Optimality Theory: Constraint Interaction in Generative Grammar», *Technical Report n. 2*, Rutgers University Center for Cognitive Science.
- RAMOS, J. R. (1992): *Introducció a la sintaxi. Anàlisi categorial i funcional de l'oració simple*, Tàndem, València.
- RICHARDS, N. (1997): *What Moves Where When in Which Language?*, Tesi doctoral, MIT.
- RIZZI, L. (1997): «The Fine Structure of The Left Periphery», dins HAEGEMAN, L. ed., *Elements of Grammar. Handbook in Generative Syntax*, Dordrecht, Kluwer, pp. 281-337.
- URIAGEREKA, J. (1999): «Multiple Spell-out», dins EPSTEIN, S. i HORNSTEIN, N. eds., pp. 251-282.
- (2002): «Minimal Restrictions on Basque Movements», dins URIAGEREKA, J., *Derivations: Exploring the Dynamics of Syntax*, London i New York, Routledge, pp. 86-114.